

Derleyen
CENGİZ AKTAR
Tarihî, Siyasi, Dinî ve
Hukuki Açıdan
**Ekümenik
Patrikhane**

i l e t i ŝ i m

İÇİNDEKİLER

Önsöz

CENGİZ AKTAR 7

İstanbul Patrikhanesinin Tarihî Gelişiminde Rol Oynayan Siyasi Faktörler (Osmanlı çağına kadar)

KÜRŞAT DEMİRCİ..... 19

“Tarihi Uzlaşma”dan “Entente Cordiale”e?

İstanbul Ortodoks Patrikhanesi ile Osmanlı İdaresi Arasında
İdeolojik ve Siyasi Amaç Birliği (15. yüzyıl ortası - 16. yüzyıl sonu)

PARASKEVAS KONORTAS 27

Ekümenik İstanbul Patrikhanesi ile Moskova Patrikhanesi

PANTELEİMON RODOPOULOS 69

Lozan Konferansı ve İstanbul Rum Patrikhanesi’nin Ekümenik Boyutu: 10 Ocak 1923 Tarihli Tutanağın Önemi

ALEXİS ALEXANDRİS..... 77

Yargıtay’ın Bir Kararı Üzerine:

İstanbul Ekümenik Patrikhanesi ve Ekümeniklik

BASKIN ORAN..... 121

Rum Patrikhanesi Meselesine Çağdaş Uluslararası Hukuk Açısından Yaklaşımlar	
EMRE ÖKTEM	147
Yetimhane Kararı Kapsamında Rum Patrikhanesi'nin Tüzel Kişilik Sorunu	
CEM SOFUOĞLU	197
Önyargılar ve Tekrarlar: Türk Tarihyazımının İstanbul Rum Patrikhanesi Hakkındaki Cehaleti	
ELÇİN MACAR	203
Patrikhane, Patrik Bartholomeos ve Türkiye Kamuoyu: Uluslararasılaşmanın Arkeolojisi	
SAMİM AKGÖNÜL	215
Ekümenik Patriğin Dinî Otorite Alanı	247
YAZARLAR	249

Önsöz

CENGİZ AKTAR

Elinizdeki derleme bilimsel merak kadar dünyanın sayılı evrensel kurumları arasında yer alan kadim bir kurumun Türkiye’de maruz kaldığı cahilâne, ahlâk ve hukuk dışı muameleye duyulan tepkiden kaynaklandı. Açıkça, bu tepkisellik bilime, bilmeye, öğrenmeye ve öğretmeye olan ihtiyacı katlıyor.

İstanbul’un Eyüp ilçesine bağlı Fener mahallesinde bulunan evrensel kurum, resmî adıyla İstanbul Ekümenik Patrikhanesi ve kurumun reisi şimdiki Ekümenik Patrik I. Bartholomeos’un Türkiye’de her anlamda gördüğü muamele dünyanın geri kalan ülkelerinde gördüğü sevgi, hürmet, itibar ve ilginin tam aksi yönde tezahür eder. Bu tuhaflik Cumhuriyet dönemiyle başlar. Öncesinde, Osmanlı İmparatorluğu’nda Patrik ve Patrikhane bugünkünün tam tersi bir konumdadırlar. Atina Üniversitesi Tarih ve Arkeoloji bölümünde öğretim üyesi Paraskevas Konortas’ın katkısı işte bu döneme ve özellikle 1453 sonrasına ışık tutuyor. Konortas’ın makalesinin alt başlığı Osmanlı’nın Fatih ile başlayan devlet geleneğini gayet veciz söylüyor: “Patrikhane ile Osmanlı idaresi arasında ideolojik ve siyasi amaç birliği.”

Nitekim Patrikhane tüm Yeni Çağ boyunca Osmanlı'nın Katolik Batı ve Ortodoks Rusya ile olan güç ilişkilerini belirleyen temel kurumlardan birisiydi. Osmanlı'nın Avrupa'da ve Akdeniz'de hatırı sayılır bir güç olmasında ciddi payı vardı. Ancak bu karşılıklıydı ve söz konusu olan adı konulmamış bir çıkar ittifakıydı. Konortas'ın da işaret ettiği gibi Ortodoks Doğu Roma Kilisesi, himayesi altında bulunduğu Bizans'ın zayıflaması dönemi boyunca Katolik Batı Roma Kilisesi karşısında güç ve itibar kaybetmişti. Öyle ki, 1453'ten yaklaşık on beş yıl önce 1439'da bugünkü İtalya'nın Ferrara kentinde iki Kilisenin dört yüz yıllık ayrılığını Vatikan'ın lehine sona erdiren Birleşme'yi imzalamak zorunda kalmıştı. Baskı altında akdedilen Birleşme, Ortodoks dünyada kat'iyen bir uzlaşma sağlamamış, aksine "Türk'ün sarığını Romalı'nın kavuğuna tercih eden" hizbin şiddetle Birleşme'ye karşı çıkmasına yol açmıştır. Konortas, Birleşme'ye muhalif hizbin başını çeken ruhaninin kentin fethinden sonra Fatih tarafından Patriklik tahtına getirildiğini hatırlatıyor.

Fethin akabinde 1454'te Doğu Hıristiyanlığı'nın yeni hamisi Fatih Sultan Mehmed, Bizans'tan Osmanlı'ya neredeyse hiçbir değişime uğramadan intikal eden tek meşru kurum olan Büyük Kilise'yi ihdas ederek hem kendi imparatorluğunun hem de Doğu Hıristiyanlığı'nın Batı Hıristiyanlığı karşısında ortak çıkarını belirlemiştir. Fatih, aynı şehirde Kilise'nin tahtına kendisi çıkardığı Patriğin yetkilerini tanıyan tek dünyevi hükümdar olurken Patrikhane'nin temsil ettiği mezhebin İmparatorluk coğrafyasında Hıristiyanlığın asıl temsilcisi olmasına da muazzam bir meşruiyet alanı açmıştır. Osmanlı bundan böyle ehl-i Sünnet olduğu kadar ehl-i Rum'dur da. Nitekim Osmanlıca'da "Rum Ortodoks Kilisesi" tanımlamasındaki "Rum" kelimesi, İmparatorluğu oluşturan halklarından birini değil Roma imparatorluk geleneğine ve dolayısıyla evrenselliğe gönderme yapar. Osmanlı'da

devam eden Roma teamülü tarih çalışmalarında altı çizilen idari teamülden fazlasıdır.

Osmanlı, yükseliş döneminde Doğu Hıristiyanlığı'nı Kato-lik Batı'ya karşı Avrupa siyasetinin temel öğelerinden birisi olarak görmeye kalmamış, Patrikhane ile olan "işbirliği"ni Ortodoks ruhbana Saray'ın temsilcisi sıfatıyla diplomatik görevler vermeye kadar götürmüştür. Konortas, Kilise'nin İmparatorluk içinde Osmanlı idaresine karşı isyan teşebbüs-lerini caydırıcı çalışmalar dahi yaptığını hatırlatıyor.

Daha sonraki dönemlerde ve esas, ulus "virüsü" nün impa-ratorluğa sirayet etmesine kadar Devlet ile Kilise ittifakının işlemeye devam ettiğini, ancak uluslaşma ve laikleşme ile birlikte Patrikhane'nin siyasi ve dinî itibarının giderek eridi-ğini görüyoruz. Bu süreçlerle birebir bağlantılı olarak, erken dönem Osmanlı'nın kozmopolit ve evrensel yapı ve siyase-ti karşısında, uluslaşma zorundaki unsurların tarif ettikle-ri ulusların içine hapsolan siyasetin hâkim olduğu bir döne-me intikal edilir. 19. yüzyılın ulus mimarlarıyla 15. yüzyılın kozmopolit hükümdarlarını karşılaştırınca Osmanlı'nın ev-rensel ve pragmatik bilgeliği açıkça ortaya çıkar.

Patrik ve Patrikhane işte bu tarihi koşullarda Osman-lı İmparatorluğu'ndan en son neşet eden ulus-devlet Türki-ye Cumhuriyeti'nin kuruluş destanlarından birisi olarak ta-rihte yerini alır. Kurum ve kurumun reisine atfedilen, Os-manlı dönemine kıyasla yeni "ötekilik" hali siyasi olduğu kadar dinî/ideolojiktir. Siyaseten Patrik ve Patrikhane –ve dolayısıyla Rum cemaati– "ezeli düşman" Yunanistan'ın çi-çeği burnunda Cumhuriyet içindeki uzantısı, beşinci kolu-dur. Dinî ve ideolojik olarak ise laikliği dünyevi din mertebesinde telâkki eden pozitivist tasavvurun, tıpkı Hilâfet gi-bi rakipleridirler.

Patrikhane ve temsil ettiği düşünülen her şey cumhuriyet-çi Kemalist tasavvur için homojen ulus, ulus-devlet ve çağ-

daş toplumun önünde kozmopolit imparatorluğu ve dinî aidiyetleri hatırlatan kalıntılar ve dolayısıyla engellerdir. Onlardan şü veya bu şekilde kurtulmak gerekir.

Kuruluş destanının –ki bunun Yunanistan’da bir benzeri mevcuttur– vücut bulduğu yer Lozan Konferansı’dır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş akdi olan Lozan Antlaşması müzakerelerini kapsayan Konferans boyunca Patrikhane konusu bir hayalet misali salonlarda dolaşır. Hâlâ tartışılan “Lozan’da Patrikhane” konusunu Yunanistan’ın eski İstanbul Başkonsolosu, İstanbul doğumlu diplomat Alexis Alexandris irdeledi.

Patrikhane konusunu Lozan’a, yeni Türkiye’nin bir meselesi olarak Ankara taşır. Bunu yaparken ister istemez dinlerarası bir sürtüşme haline gelmesine önyak olur. İlginçtir ki, Ortaçağ’daki Katolik-Ortodoks çekişmesi bu sefer Patrikhane’nin Fener’de kalıp kalamayacağı tartışması üzerinden depreşir. İngiliz Delegasyonu’nun şahsında Katoliklik karşıtı Anglikan Kilisesi Ortodoksluğun yanında saf tutar. Alexandris’in ifadesiyle: “Anglikan Kilisesi, Patrikhane’nin Türk hâkimiyeti altında gücü azaltılmış kısıtlı ve yerel bir Ortodoks kilisesi olması yönünde hareket eden Roma-Katolik güçlere, yani Fransa ve İtalya’ya karşı, Fener ile aynı endişeleri paylaşmaktadır.” Bu pazarlıkta Hıristiyanlık içi husumet ile zamanın büyük güçleri arasındaki siyasi rekabetin nasıl bir araya gelip ne gibi uluslararası dinamikler oluşturmaya muktedir olduğunu gözlemlemek mümkündür.

Lozan’daki uzun pazarlık ve müzakereler sonucunda 10 Ocak 1923’te bir nevî centilmenlik mutabakatı ile Patrikhane’nin ekümenik sıfatı ve bundan kaynaklanan ruhanî yetkileri, münakaşa konusu yapılmadıkları ölçüde teyit edilirler, kurum Fener’de kalır. Buna karşılık Rum-Ortodoks vatandaşların milletbaşılığı ve bu konumdan doğan siyasi ve idari yetkiler modern bir vatandaşlık tanımı üzerine kurulacak

olan Türkiye Cumhuriyeti'nde gereksiz olacağından, Patrikhane'den alınır.

Türkiye bu andan itibaren Patrikhane konusunu kendi bildiği gibi mütalaa etmeye başlar. Patrikhane'yi, vatandaşı olan gayrimüslim Ortodoks Rumlara dinî önderlik eden yerel bir kilise olarak telakki eder ve kurumun ekümenik karakterinden doğan, aynı mezhep veya farklı mezhepten kiliselerle olan her türlü dinî ve ruhanî ilişkisini siyasi bir faaliyet olarak addeden bir yaklaşım içinde olur. Bu yaklaşımın ardında Patrikhane'nin sıradan bir Türk kurumu olduğu mütalaa ve iddiası vardır.

Nitekim Lozan sonrasında, Osmanlı'nın Patrikhane siyasetinin tam aksi yönde bir küçümseme, azımsama ve sonuçta engelleme siyaseti giderek hâkim olmaya başlar. Artık kurum, Eyüp Kaymakamlığı'na bağlı, Patrik adayları listesi İstanbul Valiliği'ndeki yirmi bir vali yardımcısından biri tarafından onaylanan "Fener Patrikhanesi"dir. Ezcümle Türkiye, Patrikhane'nin işleyişini *ad hoc* kararnameler ve gizli talimatlarla, yani keyfi yöntemlerle düzenlemeyi tercih etmiş, kurumu iç hukuka dahil tüzel bir kişilik olarak tanımamış ve bunu düzenleyecek herhangi bir yasayı da yürürlüğe koymakla ilgilenmemiştir.

Tüzel kişilikten yoksun olan Patrikhane'nin ekonomik gelirleri ve taşınmaz mal varlıkları da yoktur. Öyle ki, Patrikhane içerisindeki kilise binası bile kurumun mülkü sayılmaz. Bu durumun somut ve hâlâ güncel sonucu, Heybeliada Ruhban Okulu 1971'de kapatıldığı zaman karara karşı Patrikhane'nin Danıştay'a açtığı davanın, Patrikhane'nin tüzel kişiliği olmadığı, yargıya başvurma ve okul açma ehliyeti bulunmadığı gerekçesiyle reddedilmiş olmasıdır! Bu durumun olumlu yönde bir nebze değişmesi için 2010 yılının Kasım ayını beklemek gerekiyormuş. Nitekim İstanbul Büyükkada'da Patrikhane'ye bağışlanmış olan bir bina konu-

sunda, Patrikhane'nin Strazburg'daki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne açtığı davada müşteki haklı bulundu, iade süreci başladı ve gayrimenkul tapusunun adına düzenlenmesiyle Patrikhane'nin tüzel kişiliği fiilen kanun önünde kabul görmüş oldu. Avukat Cem Sofuoğlu'nun makalesi bu süreçte ışık tutuyor.

Uluslaşma süreçlerinin kısıtıcılığının üzerinden geçen uzun zamana rağmen Türkiye'de Patrik ve Patrikhane "takıntısı"nın genel anlamda sürdüğünü görüyoruz. Cumhuriyet'in kuruluş döneminin Patrikhane konusundaki kâh hasmane ve reddiyeci, kâh sitemkâr ve kırgın ama buna rağmen malumatlı siyaseti, o dönemin siyasi ve ideolojik birikim ve verileriyle şekilleniyordu. Daha sonraları Patrik ve Patrikhane, Türkiye ile Yunanistan arasında bitmek tükenmek bilmeyen Kıbrıs, Batı Trakya'daki Müslüman ve Türk azınlıklar, İstanbul, İmroz ve Bozcaada'daki Rum azınlıklar, Ege Denizi kıt'a sahanlığı anlaşmazlığı gibi sorunların rehinisi olmuştur.

Yakın dönemdeki Patrikhane siyasetinin ise adına siyaset denemeyecek kadar iptidaî ve belli guruhların merhametine terk edilmiş, onların başka amaçlarla istismar ettiği bir kavram kargaşası halinde cereyan ettiğini görüyoruz. Nitekim süren Ergenekon soruşturması kapsamında Patrik ve Patrikhane'ye yönelik sözel veya kaba kuvvete dayalı saldırıların kışkırtma amaçlı olduğu şüphesi hasıl olmuştur.

Bu kaba cehalete koşut olarak Türk hukuk ve adalet sisteminde, kuruluş döneminin ve Lozan Antlaşması esnasında ve etrafında şekillenen Patrik ve Patrikhane ile ilgili tereddütlerin yeniden gündeme getirildiği vakıadır. Ancak bu gayretlerin temelleri ciddi anlamda sorunludur. Basın Oran ve Emre Öktem'in hukuki mütalaaları Türk hukuk ve adalet sisteminde Patrik ve Patrikhane'ye olan bakışın Lozan Antlaşması bağlamında olsun, çağdaş uluslararası

sı İnsan Hakları hukuku bağlamında olsun zaafalarını gözler önüne seriyor.

Bu fevkalâde esef verici ortamın temelinde bu konulara eğilenlerin esinlendikleri bilgi kirliliği yatmaktadır. Zira Türkiye’de bu konular o kadar küçümseniyor ki, bilgi, konuyla en ufak ilgisi olmayanların elinde ve dilinde deforme ediliyor. Elçin Macar ve Samim Akgönül’ün makaleleri bu bilgi kirliliğinin ayrıntılarına girerek sorunun Patrik ve Patrikhane’den ziyade Türkiye’den kaynaklandığını ortaya çıkarıyor. Birkaç çarpıcı örnek verelim. Televizyonda Patrik ve Patrikhane konusunda görüşlerine sıkça başvurulmuş akademisyen Mehmet Çelik, Patrikhane bir Havariyon Kilisesi olmadığından ekümenik sıfatını taşımaya hakkı olmadığını ve dolayısıyla Ekümenik Patrikhane olamayacağını iddia ediyor. Çelik’e göre, Havari Kilisesi olmanın ölçütlerini sağlayan merkezler, Roma, İskenderiye ve Antakya Patrikhaneleri’nden ibarettir. Halbuki bu iddianın aksine, ilk başlarda episkoposluk olan İstanbul Kilisesi’nin başına, 471-489 yıllarında Acacius’un (Akakios) riyaseti döneminde önce “Patrik” unvanı verilmiş ardından Saim (oruçlu) lâkaplı IV. İoannes 585-595 yılları arasındaki riyaseti esnasında “Ekümenik Patrik” olarak anılmaya başlanmış.

Bu sürecin nasıl geliştiğini Kürşat Demirci’nin çalışmasında buluyoruz. Demirci, Doğu Roma döneminde İstanbul’un gereken tüm sıfatlarla evrensel bir dinî merkez olarak ortaya çıkmasının ardındaki siyasi irade ve tarihî verileri okura sunuyor. Keza peder Rodopoulos çalışmasında “ekümenik”, yani “bilinen dünya” ile özdeş Roma İmparatorluğu’nun başkentinin episkoposu olduğundan Konstantinopolis Patriğine 6. yüzyıldan itibaren bu paye verilmeye başlanmıştır” derken, siyasi arka planın altını çiziyor.

Her hâlükarda anlaşılması gereken, 324 yılından itibaren Doğu Roma İmparatorluğu’nun yani dönemin “süper gü-

cü”nün başkentindeki Kilise’nin evrenselliğinin yani ekümenikliğinin dinî olduğu kadar siyasi bir muradın yansıması olduğudur. Tıpkı dünya imparatorluğu kurmakta olan Fatih Sultan Mehmed’in, kenti fethettikten sonra Kilise’nin tahtına, himayesi altında olan Patriği yeniden ihdas ederek o aynı evrenselliği siyasetine dahil etme niyetinde olduğu gibi. Ya da aksine, cumhuriyetçilerin dini devre dışı bırakan laik siyaset anlayışında olmadığı gibi...

Günümüzdeki kısır ekümeniklik tartışmasının belki de esas nedeni 6. yüzyıl sonundan itibaren kesintisiz olarak kullanılan sıfatın kamuoyunun yeni işitmesi ve yanlış duymasıdır. Bu konuda aydınlatıcı olacak iki basit kanıttan biri Osmanlı İmparatorluğu’nun bankası Osmanlı Bankası’nın arşivlerinde Patrik ya da Patrikhane’nin hesaplarına ilişkin belgelerde ekümenik sıfatının kullanıldığıdır. Diğer bir kanıt ise Lozan’da Patrikhane’nin Türkiye dışına çıkarılması yönündeki Türk tarafının tez ve talebini dile getiren yazılı açıklamada “Ekümenik Patrikhane” yazdığıdır.

Bir üçüncü örneği Elçin Macar’ın çalışmasından alıntılayalım. Türkiye’deki Patrik ve Patrikhane efsanelerinin en muteberlerinden birisi Patrikhane binasının orta kapısı ile ilgilidir. 1821’deki Mora İsyanı’nı desteklediği iddiasıyla Patrik V. Grigorios idam edilir. İdamın infaz edildiği orta kapı, cesedi denize atılıp bulunamadığı için Patriğin mezarı kabul edilerek Patrikhane tarafından kapatılır ve bir daha kullanılmaz. Türk tarihyazımı, herhangi bir kaynak göstermeye gerek duymaksızın, “bir Türk büyüğü burada asılmadan” kapının açılmaması için Patrikhane’de yemin edildiğini, bu nedenle bir “kin kapısı” olarak kapalı tutulduğunu tekrarlar durur.

Bilgi kirliliğinin beslediği güçlü damarlardan birisi erken cumhuriyetçi dönemin devrimci laik geleneğidir. Milliyetçi sol Kemalist gelenekten gelen Niyazi Berkes’in *Patrikhane ve*

Ekümeniklik adlı derlemesindeki makale başlıklarına bir göz atmak din düşmanlığı şeklini almış olan bu damarı iyi anlatır: “Atatürk Türkiye’sinde Ekümenik Patriklik”; “Rum Milliyetçiliği, Sömürgeciliğin Aracıdır”; “Saldırgan Kilise Milliyetçiliği 1940 Sonrası”; “Yobazlarla Papazların Perende Atma Devri”; “İstanbul Üzerindeki Haç Resmi”; “Ortodoks Halifelğine Paydos”; “Yobaz İçeride, Papaz Dışarıda”.

Lozan’dan itibaren Patrikhane’nin uluslarüstü ruhanî boyut, yetki ve görevlerini reddeden taraflı okuma bugün hâlâ gayet yaygındır. 1994’te Patrik Bartholomeos Strazburg’da Avrupa Konseyi nezdinde, Brüksel’de de Avrupa Birliği kurumları nezdinde temsilcilik açmak isteyince Dışişleri Bakanlığı ve TBMM’nin şimşeklerini üzerine çekmiştir. Buna rağmen sonunda elbette her iki kentte de temsilcilikler açılmıştır. Akgönül’ün Patrik Bartholomeos’un uluslarüstü çalışmalarını irdeleyen makalesi, bu aktif çalışmaların Türkiye’de, hiddetli olduğu kadar beyhude bir tepkiyle karşılandığını anlamak açısından aydınlatıcı.

Bugün Rusya’nın Moskova Patrikhanesi üzerinden Ortodoks dünya üzerinde kurmaya çalıştığı hâkimiyeti engelleyen, bir anlamda, Patrik Bartholomeos’tur. İronik olarak, Moskova-İstanbul çekişmesinde, Patrikhane’nin dinî statüsüne sadık Yunanistan ile Patrikhane’nin merkezi olması açısından Türkiye, aynı saftadırlar.

Patrik, Hıristiyan dünya içerisindeki diyalogda da etkindir. Katoliklerle yıldızı barışmayan Protestanlarla diyalog içerisinde; erken dönem Doğu Hıristiyanlığı’nın temsilcileri Keldani, Nasturi ve Süryani Kiliseleri ile muhataptır. Ermeni Patrikhanesi ile mükemmel ilişkileri vardır. Vatikan’ın tepeden bakmaya yatkın olmasına rağmen Katolik dünya ile ilişkileri kiliselerarası diyalogda ve papa ziyaretlerinde görüldüğü üzere yapıcıdır. Semavî dinlerarası diyalogu Türkiye’deki İslâm ile sınırlı değildir. Yedi düvelde kabul gören,

hürmet edilen bir din adamıdır. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği konusunda sarf ettiği kişisel çabayı ise duymayan kalmamıştır. Yukarıda adı geçen, Patrikhane'ye nihayet geri verilmiş olan Büyükkada'daki bina ise Patriğin muradıyla –muhtemelen– uluslararası bir çevre koruma merkezine dönüştürülecek.

Gerçekten de ekümenikliğin ve Patriğin uhrevî olduğu kadar dünyevi çalışmalarının reddiyesi, yurtdışında alay konusu, içeride ise fuzuli öfke ve yüz kızartıcı şiddet vesilesi olmaktan gayri ne tarihî, ne hukuki, ne dinî, ne de siyasi anlamda ihtimal dahilindedir.

Bu kitabın amacı okura tarihî, dinî, siyasi ve hukuki açılardan bilgiye dayanan bir Patrik ve Patrikhane anlatmak ve bunu yaparken genç araştırmacıları teşvik edebilmek. Bu çerçevede dinî hassasiyeti yüksek siyasi otoritenin müstakbel normalleşme sürecine yapabileceği bariz katkıların altını bir kez daha çizelim. Heybeliada Ruhban Okulu'nun kapanışının kırkinci yıldönümü olan 2011'de açılması; Patrikhane'ye gereken tüzel kişiliğin esirgenmemesi; Patrik ve Patrikhane'nin ekümenik sıfatını kabul etmek veya hoşgörmek; Patrik ve Patrikhane'yi 1923'ten bugüne Yunanistan'daki azınlıklarla ilgili menfi mütekabiliyet çerçevesinde ele almaktan vazgeçmek; ulus-devletin ilk tanımına dahil edilmeyen gayrimüslim yurttaşlarımızı, merkeze azınlık haklarından ziyade insan haklarını alarak kucaklamak. Patrikhane'nin, Türkiye'yi dünyada sözü geçen bir ülke yapma arzu ve hedefinde olan hükümete vereceği katkı ise bu normalleşmenin, biraz da Osmanlı'yı çağrıştıran artısı olabilir.

Terimlerle ilgili not: Türkçede Patrik ve Patrikhane ile ilgili ayırdında ve bilincinde olunmadan kullanılan ve dilde yer etmiş birçok sözcük ve tanımlama mevcut. Bu sözcük ve tanımlamaların böyle olmaları telaffuz sorunu veya tesadüf sonucu değil. Siyasi ve ahlâkî nedenleri var. Tınıları ki-

mi zaman bir sıfattan ziyade bir hakareti çağırıyor. Misa-
salen “Rum” sözcüğünün sadece, kendilerine Grekçe “Rho-
maioi” yani Romalı diyen Doğu Romalılar’dan türediğinin
kaç kişi farkında? Bir tarih fakültesi öğrencisinin zihninde
Roma İmparatorluğu Batı Roma İmparatorluğu’ndan başka
bir şey ifade eder mi?

Bu çalışmada sözcük ve tanımlamaların doğrularını ve ki-
tabın konusunu oluşturan kurumların kullandıkları sözcük-
leri kullanmaya özen gösterdik. Farklı din ve dilden vatan-
daşlarımızın din ve dil konusunda hassasiyetlerinin dikkate
alınması, dolayısıyla o kültür dünyasından dilimize girmiş
bulunan sözcüklerin layıkıyla kullanımı, önemli.

Belli başlı sözcük ve tanımlamalar şöyle: “Fener Patrikha-
nesi” tanımlaması Ortodoks dünyada kullanılmıyor. Lozan
sonrasında Patrikhane’nin önemini azımsamak maksadıyla
üretilmiş bir terim olduğu veri ve çalışmalardan anlaşılıyor.
Bu tanımlama, kitaptaki yazılarda, Patrikhane’nin mahalini
belirtmek amacı dışında kullanılmadı. Bir diğer sözcük gru-
bu olan ve Hıristiyan ruhbanı tanımlayan “piskopos”, “baş-
piskopos” sözcüklerinin doğruları “episkopos” ve “başepis-
kopos”. Türkiye topraklarına dahil olan Kuzey Ege’deki iki
adadan İmroz’un Lozan Antlaşması uyarınca isminin deği-
ştirilmesi mümkün değildi. Lozan’ı açıkça deler şekilde bu
ada resmî ve günlük dilde artık sadece Gökçeada olarak ge-
çiyor. Okuyacağınız metinlerde ise İmroz kullanıldı.